

MA'MURIY SUD ISH YURITISHIDA SUD QARORLARINI QAYTA KO'RISH INSTANSIYALARI

Termiz davlat universiteti

Yuridik fakulteti 323-guruh talabalari

Ruzimuratova Sevinch Jamshid qizi

Raxmatillayeva Sadoqat O'rol qizi

Ilmiy rahbar: **Yangiboyev N**

Annotatsiya: O'zbekiston Respublikasining zamonaviy sud tizimida ma'muriy sudlar o'ziga xos va muhim o'rin egallaydi. Davlat organlari va mansabdor shaxslarning qarorlari hamda harakatlari (harkatsizligi) ustidan sud nazoratini amalga oshirish — demokratik islohotlarning tub mohiyatini tashkil etadi. Ma'muriy sud ish yuritish to'g'risidagi kodeksning (MSIYtK) qabul qilinishi va keyinchalik unga kiritilgan "uch bosqichli" (apellatsiya, kassatsiya, taftish) sud tizimi fuqarolarning huquqlarini himoya qilishni yangi bosqichga olib chiqdi. Sud qarorlarining qonuniyligi, asosliliigi va adolatliligini tekshirish — bu nafaqat protsessual zarurat, balki sud xatolarining oldini olish va jamiyatda adolatni qaror toptirish mexanizmidir. Ushbu maqolada biz ma'muriy sud ishlarini yuqori instansiyalarda ko'rishning o'ziga xos jihatlarini, xususan, yaqinda joriy etilgan taftish institutini hamda yangi ochilgan holatlar bo'yicha ishlarni qayta ko'rishning nazariy asoslarini tahlil qilamiz. Shuningdek, ma'muriy sudlovning fuqarolik va iqtisodiy sudlovdan farqli jihatlarini qiyosiy jadval asosida ko'rib chiqamiz.

APELLATSIYA INSTANSIYASIDA ISHLARNI KO'RISHNING PROTSESSUAL ASOSLARI

Apellatsiya — bu birinchi instansiya sudining qonuniy kuchga kirmagan qarori ustidan berilgan shikoyat asosida ishni mazmunan qayta ko'rish bosqichidir. MSIYtKning 204-moddasiga ko'ra, ishda ishtirok etuvch shaxslar qaror chiqarilgan kundan boshlab bir oy ichida appellatsiya shikoyati berishlari mumkin. Ma'muriy sud appellatsiyasining boshqa

sud turlaridan farqi shundaki, bu yerda sud ishni to‘liq hajmda (full appeal) ko‘rib chiqadi. Ya’ni, apellatsiya instansiyasi faqat shikoyatda ko‘rsatilgan vajlar bilan cheklanib qolmasdan, birinchi instansiya sudi tomonidan moddiy va protsessual huquq normalari qanchalik to‘g‘ri qo‘llanilganligini to‘liq tekshiradi. Bu ma’muriy adliyaning "ommaviy huquqiy" tabiatidan kelib chiqadi. Sudning faolligi tamoyili bu bosqichda ham amal qiladi. Agar arizachi birinchi instansiyada muhim dalillarni taqdim eta olmagan bo‘lsa va buning uzrli sabablarini ko‘rsatsa, apellatsiya sudi ushbu yangi dalillarni qabul qilishi va ularga baho berishi shart. Apellatsiya instansiyasi natijasida qaror o‘zgarishsiz qoldirilishi, bekor qilinib yangi qaror chiqarilishi yoki o‘zgartirilishi mumkin.

KASSATSIYA INSTANSIYASI VA UNING ISLOH QILINGAN TARTIBI

Kassatsiya tartibida ish yuritish — qonuniy kuchga kirgan sud qarorlarining huquqiy jihatdan to‘g‘riligini tekshirishga qaratilgan. O‘zbekiston Respublikasining 2023-yil 25-dekabrda O‘RQ-889-sonli Qonuniga muvofiq, ma’muriy sud ishlarida kassatsiya shikoyati bevosita Oliy sudning Ma’muriy ishlar bo‘yicha sudlov hay’atiga beriladi.

Kassatsiya shikoyati berish muddati sud qarori qonuniy kuchga kirgan kundan boshlab olti oyni tashkil etadi. Kassatsiya bosqichida sud ishni faqat huquq nuqtai nazaridan tekshiradi. Ya’ni, quyi instansiya sudlari tomonidan faktik holatlar to‘g‘ri aniqlanganmi va ularga nisbatan qonun to‘g‘ri tatbiq etilganmi — mana shu masalalar diqqat markazida bo‘ladi. Kassatsiya instansiyasida yangi dalillarni taqdim etish va faktlarni qaytadan aniqlashga yo‘l qo‘yilmaydi, bu esa uni apellatsiyadan ajratib turuvchi asosiy belgidir. shaxslar qaror chiqarilgan kundan boshlab bir oy ichida apellatsiya shikoyati berishlari mumkin. Ma’muriy sud apellatsiyasining boshqa sud turlaridan farqi shundaki, bu yerda sud ishni to‘liq hajmda (full appeal) ko‘rib chiqadi. Ya’ni, apellatsiya instansiyasi faqat shikoyatda ko‘rsatilgan vajlar bilan cheklanib qolmasdan, birinchi instansiya sudi tomonidan moddiy va protsessual huquq normalari qanchalik to‘g‘ri qo‘llanilganligini to‘liq tekshiradi. Bu ma’muriy adliyaning "ommaviy huquqiy" tabiatidan kelib chiqadi.

Sudning faolligi tamoyili bu bosqichda ham amal qiladi. Agar arizachi birinchi instansiyada muhim dalillarni taqdim eta olmagan bo'lsa va buning uzrli sabablarini ko'rsatsa, apellatsiya sudi ushbu yangi dalillarni qabul qilishi va ularga baho berishi shart. Apellatsiya instansiyasi natijasida qaror o'zgarishsiz qoldirilishi, bekor qilinib yangi qaror chiqarilishi yoki o'zgartirilishi mumkin.

KASSATSIYA INSTANSIYASI VA UNING ISLOH QILINGAN TARTIBI

Kassatsiya tartibida ish yuritish — qonuniy kuchga kirgan sud qarorlarining huquqiy jihatdan to'g'riligini tekshirishga qaratilgan. O'zbekiston Respublikasining 2023-yil 25-dekabdagi O'RQ-889-sonli Qonuniga muvofiq, ma'muriy sud ishlarida kassatsiya shikoyati bevosita Oliy sudning Ma'muriy ishlar bo'yicha sudlov hay'atiga beriladi. Kassatsiya shikoyati berish muddati sud qarori qonuniy kuchga kirgan kundan boshlab olti oyni tashkil etadi. Kassatsiya bosqichida sud ishni faqat huquq nuqtai nazaridan tekshiradi. Ya'ni, quyi instansiya sudlari tomonidan faktik holatlar to'g'ri aniqlanganmi va ularga nisbatan qonun to'g'ri tatbiq etilganmi — mana shu masalalar diqqat markazida bo'ladi. Kassatsiya instansiyasida yangi dalillarni taqdim etish va faktlarni qaytadan aniqlashga yo'l qo'yilmaydi, bu esa uni apellatsiyadan ajratib turuvchi asosiy belgidir. aniqlanishi; - Guvohning bila turib yolg'on guvohlik berishi yoki ekspertning noto'g'ri xulosasi sud hukmi bilan tasdiqlanishi; - Sud qarori uchun asos bo'lgan qonun yoki ma'muriy hujjatning Konstitutsiyaviy sud yoki boshqa organ tomonidan bekor qilinishi. Bunday ariza holatlar ma'lum bo'lgan kundan boshlab uch oy ichida berilishi kerak. Bu tartib sud qarorlarining "mutloqligi" emas, balki "haqiqatga mosligi" ustuvor ekanligini isbotlaydi.

MA'MURIY SUD PROTSESSINING BOSHQA SUDLAR BILAN QIYOSIY TAHLILI

Mezon Ma'muriy sud (MSIYtK) Fuqarolik sudi (FPK) Iqtisodiy sud (IPK) Isbotlash majburiyati Davlat organida (Sud faol) Har bir taraf o'zi isbotlaydi Har bir taraf o'zi isbotlaydi Apellatsiya muddati 1 oy 1 oy 1 oy Kassatsiya muddati 6 oy (Oliy sudga) 6 oy (Oliy sudga) 6 oy (Oliy sudga) Taftish muddati 1 yil 1 yil 1 yil Asosiy maqsad Davlat

ustidan sud nazorati Xususiy huquqlarni himoya qilish Tadbirkorlik manfaatlarini himoya qilish

NAZARIY-HUQUQIY MUAMMOLAR VA TAKLIFLAR

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, taftish institutining joriy etilishi ijobiy qadam bo'lsa-da, amaliyotda ayrim tushunmovchiliklar yuzaga kelmoqda. Xususan, bir xil asoslar bilan bir necha bor taftish shikoyati berish sud tizimini ortiqcha yuklama bilan band qilmoqda. Shu sababli, quyidagilar taklif etiladi: - MSiyTKda taftish shikoyatini qabul qilishni rad etish asoslarini yanada aniqlashtirish; - Ma'muriy sudlarda "yozma ish yuritish" (taraflar ishtirokisiz) tartibini apellatsiya va taftish bosqichlarida sodda ishlar uchun kengaytirish; - Elektron sudlov (E-SUD) orqali barcha instansiyalarda hujjatlar almashinuvini 100% raqamlashtirish. XULOSA Ma'muriy sud ishlarini qayta ko'rish instansiyalari tizimi — bu adolatni ta'minlashning ko'p bosqichli filtri hisoblanadi. Apellatsiyadan boshlab to Oliy sud Rayosatidagi taftishgacha bo'lgan jarayon davlat organlarining o'zboshimchaligiga chek qo'yish va fuqaro huquqlarini kafolatlashga xizmat qiladi. Kodeksga kiritilgan so'nggi o'zgartirishlar O'zbekiston sud tizimini xalqaro andozalarga (ayniqsa, Germaniya va Fransiya ma'muriy adliya modeliga) yaqinlashtirdi. Kelgusida ushbu institutlarning amaliyotda to'g'ri qo'llanilishi huquqiy davlat poydevorini yanada mustahkamlaydi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, taftish institutining joriy etilishi ijobiy qadam bo'lsa-da, amaliyotda ayrim tushunmovchiliklar yuzaga kelmoqda. Xususan, bir xil asoslar bilan bir necha bor taftish shikoyati berish sud tizimini ortiqcha yuklama bilan band qilmoqda. Shu sababli, quyidagilar taklif etiladi: - MSiyTKda taftish shikoyatini qabul qilishni rad etish asoslarini yanada aniqlashtirish; - Ma'muriy sudlarda "yozma ish yuritish" (taraflar ishtirokisiz) tartibini apellatsiya va taftish bosqichlarida sodda ishlar uchun kengaytirish; - Elektron sudlov (E-SUD) orqali barcha instansiyalarda hujjatlar almashinuvini 100% raqamlashtirish

Xulosa o'rnida ta'kidlash lozimkoi, Ma'muriy sud ishlarini qayta ko'rish instansiyalari tizimi — bu adolatni ta'minlashning ko'p bosqichli filtri hisoblanadi. Apellatsiyadan boshlab to Oliy sud Rayosatidagi taftishgacha bo'lgan jarayon davlat

organlarining o‘zboshimchaligiga chek qo‘yish va fuqaro huquqlarini kafolatlashga xizmat qiladi. Kodeksga kiritilgan so‘nggi o‘zgartirishlar O‘zbekiston sud tizimini xalqaro andozalarga (ayniqsa, Germaniya va Fransiya ma‘muriy adliya modeliga) yaqinlashtirdi. Kelgusida ushbu institutlarning amaliyotda to‘g‘ri qo‘llanilishi huquqiy davlat poydevorini yanada mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining Ma‘muriy sud ish yuritish to‘g‘risidagi kodeksi. T.: 2024.
2. O‘RQ-889-sonli Qonun, 25.12.2023. "Sud qarorlarini qayta ko‘rish instituti takomillashtirilishi..."
3. Azizov X.T. Ma‘muriy protsessual huquq. Toshkent: TDYU, 2021.
4. Oliy sud Plenumi qarori №12, 2019-yil may.
5. Murtazayev J.M. Ma‘muriy sudlovda taftish instituti: muammo va yechimlar. 2024.